

Monika Zgustova

La intrusa

Retrat íntim de Gala Dalí

Galàxia Gutenberg

MONIKA ZGUSTOVA

La intrusa

Retrat íntim de Gala Dalí

Galàxia Gutenberg

També disponible en eBook

Publicat per:
Galaxia Gutenberg, S.L.
Av. Diagonal, 361, 2.º 1.ª
08037-Barcelona
info@galaxiagutenberg.com
www.galaxiagutenberg.com

Primera edició: maig de 2018

© Monika Zgustova, 2018
© Galaxia Gutenberg, S.L., 2018

Preimpresió: Maria Garcia
Impressió i enquadernació: Sagrafic
Dipòsit legal: B. 12637-2018
ISBN: 978-84-17355-61-6

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot realitzar amb l'autorització dels seus titulars, a part de les excepcions previstes per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar fragments d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 45)

Dura com un minúscul còdol marí,
sensata com una dona que estima i és estimada,
apassionada com una amant abandonada,
tendra com la mare d'un fill en perill,
dolça com un nen malalt,
silenciosa com el cor d'un bosc infinit,
enamorada com un jove animal cec,
freda com una fruita a l'ombra,
forta com els braços oberts d'un roure millenari,
protectora com una gruta humida,
innocent com l'ou que s'acaba d'obrir,
pura com un home que rep l'extremunció,
hàbil com la trompa d'una abella vampiressa de les flors,
àgil com la cursa d'una arrel per un terra rocallós,
bona com l'aigua fresca d'una font un dia de molta
calor.

GALA DALÍ

I

LA MUNTANYA MÀGICA

La noia amb l'abric de pell va baixar del tren a l'estació suïssa de Davos. Havia pujat a Moscou, i el viatge, amb més d'un transbordament, havia durat tres dies. I encara li calia desplaçar-se fins a un sanatori al capdamunt de les muntanyes nevades. Començava l'hivern de 1912.

Un cop va ser a Clavadel –així es deia el sanatori especialitzat en tuberculosi– la jove va admirar les muntanyes que l'envoltaven: Les Grisons, va informar-la la infermera que l'havia acompanyada a la seva habitació. El sol treia el nas entre els núvols, però la noia de divuit anys no se n'alegrava perquè s'enyorava de casa seva, dels seus pares i germans. I també de la casa dels Tsvetàiev, al carrer Triokhprúdni.

La Gala hi passava cada dia hores i hores acompanyada de les seves amigues, les germanes Àssia i Marina. La Marina era una poeta jove que per a la Gala era la gran poeta russa; coneixia de cor els seus versos. L'Àssia era la seva companya d'escola, en el millor ins-

titut de Moscou. La Gala –que a Moscou li deien Gàlia– va recordar que un dia van anar amb l'Àssia a comprar-li un barret. Va ser al començament d'aquell mateix any a la Costa Brava on Gala-Gàlia es guaria de tuberculosi. La Gala tenia llavors l'aspecte d'una adolescent, l'Àssia en canvi semblava ja tota una senyoreta. La venedora va preguntar a l'Àssia: «El barret és per a la seva filla?» I les dues amigues van esclafir a riure com boges.

Amb l'Àssia acostumaven a fer llargues passejades per Moscou, recorrien les places i els bulevards sense pensar gaire en els deures, sobretot perquè la Gala acostumava a treure excel·lents en totes les assignatures, especialment en literatura i pintura. Va ser durant aquelles passejades amb l'Àssia quan va desenvolupar l'hàbit de caminar, tant a les ciutats com al camp.

–Prou! –va dir-se a si mateixa. No era la primera vegada que la Gala, el nom de la qual era Elena Dmítrievna Diàkonova, es tractava a si mateixa amb brusquedat; no es permetia caure en la nostàlgia. El seu pare, que va morir quan ella tenia onze anys, havia triat el nom d'Elena, tot i que la mare s'hauria estimat més que es digués Galina. La mare, Antonina Diàkonova, i amb ella tots els de casa, i també els amics, l'anomenaven sempre Gàlia o Gala.

La Gala havia nascut el 7 de setembre de 1894 a Kazan, una ciutat a la vora del Volga marcada per ancestrals tradicions asiàtiques que es caracteritzava per ser ciutat de dones fortes i sensuals. El cognom de soltera de la mare, Deúlina, és un típic cognom tàrtar de la regió del Volga, tot i que la mare provenia de Sibèria,

on la seva família tenia mines d'or. Però la Gala enyorava sobretot Moscou, amb els seus bulevards, la biblioteca del seu pare, ben assortida i enveja dels convidats, i la casa dels Tsvetàiev, sempre plena de vida intel·lectual.

Mentre contemplava les nuvolades que envoltaven l'edifici i les altes muntanyes –el sanatori es trobava a 1.700 metres d'altura– la noia es barallava amb la malenconia, moltes vegades en va. Li venien imatges de la mare i del padastre, que la Gala anomenava pare perquè el considerava sincerament el seu pare i era una de les persones que més estimava, fins al punt de canviar el seu patronímic original, Ivànovna, per Dmítievna; el seu segon pare es deia Dmitri, Dmitri Ilich Gomberg, i era un conegut advocat moscovita. La mare s'hi va casar poc després de la mort del primer marit. Si en un primer moment la família vivia en una casa lluny del centre –un pis que sempre feia olor de ceba i els coberts eren d'estany, com la Gala havia sentit dir a algunes de les seves companyes d'escola– al cap de pocs anys la família es va mudar a un pis gran al barri cèntric d'Arbat, a tocar de la casa dels Tsvetàiev.

Aquestes imatges de la família i dels amics li venien al cap com fotografies així que es despertava, o mentre menjava, o durant els diversos moments de repòs que els pacients estaven obligats a fer cada dia. De tant en tant, tenia ganes de plorar en veure els altres pacients acompanyats de la seva família. Però de seguida s'ho prohibia, res de fer la ploramiques. No era el seu estil. La Gala tancava la tristesa dins seu i de cara enfora anava amb el cap ben alt. Mai no es feia enrere, només avançava.

A Suïssa no tenia problemes de comunicació; a l'escola havia après l'alemany i a casa parlava en francès amb la Justine, la majordoma suïssa. Tot i així no es va despendre mai del seu melòdic i cadenciós accent rus que li donava un cert aire de misteri.

Estava malalta. El metge del sanatori havia dit que la tuberculosi estava en la fase inicial i per tant es podia curar, però la Gala no se'n refiava, dels metges. De fet, no es refiava de ningú. Llevat dels seus pares, és clar. Allò que no va dir al doctor era que els seus pares estaven preocupats no només per la seva malaltia física sinó també pels freqüents canvis d'estat d'ànim, que variaven de l'eufòria a la més profunda malenconia, i per la seva condició mental; havia començat a patir atacs de pànic. Però segurament el doctor ho tenia tot ben documentat en els seus papers perquè va dir com qui no vol la cosa que a la tuberculosi la pot acompanyar algun trastorn mental, res greu. Tot seguit va preguntar-li si s'anava adaptant a la seva nova casa entre els núvols o si s'enyorava. Li va contestar que estava prou bé, que no li faltava res i que feia tot el que podia per curar-se. Mai deixava entreveure a ningú ni les seves reflexions ni el seu estat d'ànim, més encara perquè se sentia estranya en aquell sanatori que semblava un hotel de luxe on la gent anava a descansar en l'aire de la muntanya i la cançó del vent.

Ella no tenia a ningú. Entrava sola en el menjador on els comensals gaudien dels abundosos plats i els bons vins que els recomanaven els metges, i la miraven sense parar-hi esment, despreocupats, somrients,

ben acompanyats. Quan veia els ulls indiferents que es perdien en ella, la noia tenia la sensació que pensaven: «Pobra noia, tan jove i no té ningú...» Però ella no en tenia res, de pobra! Era una jove instruïda, havia acabat l'institut per a noies i aviat entraria a la universitat. Tot i això, sentia que al sanatori era una intrusa, la noia sola, la noia rara. I com més trista se sentia, més alta mantenia la mirada i més impenetrable esdevenia l'expressió del seu rostre.

Trobava consol en la icona de la Verge negra de Kazan, a qui resava quan es despertava i quan anava a dormir. Estava convençuda que mentre tingués la icona al seu costat, la Verge la protegiria. I els volums de Tolstoi i Dostoievski que havia portat de Moscou. Sobretot Dostoievski, que tan bé sabia entendre les febleses humanes! Més tard va descobrir en el sanatori una biblioteca i dia sí dia també hi passava estones llegint, o escrivint cartes, i familiaritzant-se amb aquells llibres que desconeixia, un món ignorat que frisava per descobrir.

Va ser allà on es va fixar en un noi alt i ros que tenia la seva edat –o potser era més jove– que també llegia molt. Parlava en francès amb la senyora que l'acompanyava i que sens dubte era la seva mare; sovint feien referència a coses de París. «La ciutat anhelada, París!», pensava ella. Quantes vegades havien somiat amb l'Àssia i la Marina, assegudes al petit sofà de la sala d'estar dels Tsvetàiev, amb viatges i trens i ciutats noves, sobretot París.

Un dia va veure que el noi escrivia un poema. L'endemà, a l'hora del repòs a les gandules que hi havia al

jardí d'hivern, on els pacients prenen banys de sol en una galeria rere el vidre, va descobrir-lo a pocs metres de distància, separat d'ella tot just per alguns pacients. En un tros de paper va esbossar-ne un dibuix senzill en forma de triangle i el va titular «Retrat d'un jove poeta de disset anys» i li va fer arribar a través dels pacients que els separaven. «Trianglíssim», va escriure el noi i li va tornar el full pel mateix procediment. Llavors la Gala li va enviar una ordre: «Aquesta nit vostè sopa amb mi.» La resposta del noi deia: «Sóc el seu deixeble.»

Aquella nit van sopar, naturalment, amb la mare de l'Eugène-Paul Grindel. I gràcies a aquell sopar, des d'aleshores la Gala va tenir una taula on anar per no estar sola a l'hora dels àpats. A més a més, la mare de l'Eugène-Paul no trigaria gaire a anar-se'n a París, deixant el seu fill sota la vigilància de les infermeres. De manera que la Gala passava dies sencers en companyia de l'Eugène-Paul. Ella, una jove madura que havia creuat mitja Europa sola, i ell, el Paul –així l'anomenava ella, Paul–, un adolescent de disset anys. La Gala i el noi van esdevenir inseparables. Parlaven sobretot de literatura; l'escriptor que la Gala adorava era Dostoievski; el Paul preferia Victor Hugo. La Gala, que parlava molt bé el francès, amb el seu accent suau, va mencionar Marina Tsvetàieva, la seva amiga poeta, però com podia conèixer-la un jove parisenc si encara no coneixia ni tan sols la majoria de la intel·lectualitat russa?

El Paul no amagava els seus orígens humils ni la seva família petitburgesa a qui tot el que era nou i es-

trany espantava; la Gala no deia res perquè al seu pare, l'advocat liberal i lletraferit, mai no li havien faltat els diners, i, nòmada com la seva dona, sempre havia intentat obrir-se al món.

La noia estava encantada que el seu nou amic fos poeta. Ella el recolzava tant com podia a l'hora d'escriure; l'incitava a la creació i li agradava acompanyar-lo mentre treballava. Des que havia conegut la Marina, admirava els poetes i els creadors en general. El Paul, gairebé un nen encara, va adonar-se que la seva amiga era molt més madura que ell i s'hi va sotmetre.

El sanatori, on la mort era una cosa quotidiana, feia tot el possible per distreure l'atenció dels pacients i les seves famílies de la gent que moria. Cada mes de febrer celebrava el Carnaval amb una festa de disfresses. El *mardi gras*, la Gala va decidir que ella i el Paul portarien la mateixa disfressa: anirien de Pierrot. Entre les Carmen de Bizet, els maharajàs i les Cleopatres destacava una parella vestida de blanc i negre: amb els rostres maquillats, les celles arquejades i els ulls pintats amb rímel, els dos joves anaven agafats de la mà i ballaven sempre junts com un sol cos indivisible; no era possible distingir l'home de la dona, tots dos eren éssers andrògins i sense sexe, com dos àngels, com una única persona reflectida en un mirall. La Gala portava al pit la silueta d'un gat, el seu animal preferit; segurament sentia que tenia molt a veure amb els felins, sobretot en la sensualitat i la independència. Va ser aquella nit que els Pierrots van començar a tractar-se de tu.

*Ma vie est terrestre mais belle
Mon idéal n'est plus aux cieux
Et je lance ma ritornelle
Pour les étoiles... dans tes yeux!*¹

Aquest és el poema que va escriure Pierrot-Paul i el va llançar a la falda de Pierrot-Gala. Poc després el Paul començava a firmar els seus poemes com Paul Éluard.

L'ESDEVENIMENT QUE TRASBALSARIA LA VIDA

Després de passar més d'un any enamorats en l'ambient tancat del sanatori a la muntanya màgica sobre Davos, al Paul i a la Gala els van donar l'alta: era l'abril de 1914 quan els van considerar guarits. La Gala va tornar sola a Moscou, al Paul el va venir a buscar la seva mare per endur-se'l a París. Abans de separar-se, els *amoureux* van jurar-se amor etern, convençuts com estaven que aviat es retrobarien.

Cap dels dos podia intuir que tot just tres mesos més tard Àustria-Hongria declararia la guerra a Sèrbia i començaria un conflicte bèl·lic que aviat esdevindria mundial. I aquella guerra portaria el Paul primer

1. La meva vida és terrestre però bella / El meu ideal ja no és al cel, / I llenço el meu ritornello / Per a les estrelles... en els teus ulls!

a la rereguarda i més tard, a petició del jove que volia solidaritzar-se amb els soldats, a les trinxeres.

La Gala va passar la guerra a Moscou, en el pis del barri cèntric i històric d'Arbat, on ara vivia amb la família. Ja en aquells anys eren perceptibles els primers avisos de l'esdeveniment que es preparava i que trasbalsaria la vida de la ciutat i del país sencer: la revolució.

«Va ser en aquell pis», va escriure la Gala més tard, «que ens va tocar viure un d'aquells períodes d'agitació i nerviosisme que solen precedir els grans esdeveniments decisius. Moscou feia ja un temps que es preparava per a esdeveniments terribles. La ciutat estava inquieta, els rumors inquietants circulaven pertot arreu. Un dia, cap a les set del vespre, mentre sopàvem, tots plegats ens vam endur un gran ensurt i vam quedar horroritzats en sentir uns retrunys espaiats i eixordadors, que ressonaven com si una força colossal llancés a terra des de molta alçada una gran quantitat de ferros vells. L'estrèpit sonava cada cop més a prop, ja el teníem a tocar i era formidable. Semblava talment que el tinguéssim al pati de casa. La Marie, la cuinera, una dona força vella que havia estat vint anys al servei dels meus pares, va posar-se a plorar, molt agitada, va sortir un moment i va tornar a aparèixer carregada amb un gran fardell on duia els seus béns més preuats. Va agenollar-se, va demanar perdó al meu pare i a la meva mare, i els va suplicar que la deixessin escapar de la catàstrofe que s'apropava. Després d'abraçar-nos entre sanglots, va obrir la porta per marxar, però va trobar-se amb un soldat amb baioneta que la va fer tornar al vestíbul d'una empenta, mentre la insultava grollera-

ment, tot i que va reblar la seva frase amb un tendre “àvia”. Després de cridar: “Ningú no pot abandonar aquesta casa”, va tancar la porta i ens va deixar sols. Fins molt entrada la nit no van cessar el foc d’artilleria i els trets de canó, perquè fins i tot havien dut uns petits canons. L’endemà al matí es va començar a parlar d’una intriga o complot combinat entre el quarter general de la policia, que ocupava l’edifici contigu a casa nostra.»

VIATGE A TRAVÉS DELS PAISATGES DE LA GUERRA

Després de la seva experiència a Davos, la Gala vivia amb la consciència que la vida es pot acabar en qualsevol moment perquè la mort et sotja arreu. Volia viure al límit però el seu amor era lluny. Va tornar a emmalaltir. Passava els dies sola tancada a l’habitació amb el termòmetre a la boca i una ploma a la mà: cada dia escrivia al Paul i no respirava sinó per retrobar-lo. Però els paisatges que la separaven del Paul eren els d’una lluita a mort i estaven xops de sang.

El 1916, després de dos anys de negatives, la Gala va poder convèncer la seva família perquè la deixessin anar a París malgrat la guerra. Llavors va escriure al Paul: «Tot ho faig per tu, sempre ho faré tot per tu. Sense tu no puc viure, et trobo a faltar com alguna cosa absolutament necessària, alguna cosa indispensable.» I va firmar: «La teva dona per sempre.»

La Gala tenia un exemple a seguir: la seva amiga Marina Tsvetàieva, que també se n'havia anat a París tota sola; quan la poeta va tornar, les dues noies van aprofundir la seva amistat. A més a més, la Gala no era una noia com les altres: tenia una voluntat de ferro i una gran perseverança. Era romàntica i apassionada: podia fer qualsevol cosa per a aquell a qui estimava. La Gala sempre necessitaria estimar i sentir-se estimada i desitjada; llavors era capaç de moure muntanyes. Si les dones es poguessin dividir en diferents menes de dona d'acord amb les deesses gregues, la Gala seria Afrodita.

Els pares del Paul van oposar una ferma resistència contra «la petita russa», l'estrangera, la intrusa amb la qual pretenia casar-se el seu fill. Fins que el Paul els va escriure des del front dient-los que la Gala arribaria aviat a París. Ni així els pares van donar-se per vençuts i van afirmar que aquella dona mai no trepitjaria casa seva. Aleshores la Gala va adreçar una carta a la mare del Paul amb la intenció d'apaivagar la situació. «Ben-volguda senyora», va escriure, «potser sigui massa ingènua, perquè tot i que no la conec prou, li demano calma i serenitat.» I va firmar com qui fa l'ullet: «La petita russa, Gala.»

Això va tranquil·litzar d'alguna manera la mare, també perquè el seu fill únic, que era al front, on la situació s'anava agreujant, s'entossudia a reunir-se amb la seva estimada. Tot i així, el pare va escriure al Paul: «Parlarem de casament un cop acabada la guerra. A hores d'ara no és possible. Hem de tenir paciència, estimat fill.»

Mentrestant, a Moscou la Gala preparava l'equipatge; una maleta prou petita perquè no li fes nosa du-

rant el viatge. L'acompanyaria la Justine, la majordoma suïssa de la família: en uns temps tan insegurs, la Justine s'estimava més tornar al seu país. Per tal com no podien creuar Turquia i menys encara Alemanya, països que es trobaven al bell mig de la tempesta, les dues dones van decidir passar per Hèlsinki i Estocolm, i des d'allà baixar cap a Londres pel nord d'Europa. A Londres van agafar un tren cap a Southampton i d'allà es van dirigir en vaixell a Dieppe. A Dieppe, un altre tren les va dur a París, on les esperava Madame Grindel, la mare del Paul. Es va sorprendre en veure l'equipatge de la Gala, tan minso. I va acompanyar la noia a casa seva on la va convidar a instal·lar-se a l'habitació del Paul.

Un cop descansada, la Gala va tenir una sorpresa desagradable. Filla com era de la *intelliguentsia* russa, acostumada a més a viure a Moscou en un pis espaiós i ple de llum al bell centre de la ciutat, el pis dels Grindel, situat en un barri popular entre Porte de Clignancourt i Porte de la Chapelle, li va semblar minúscul i obscur; a més a més, les olors de les cuines impregnaven l'estretor de l'escala que pujava molt dreta; tot plegat resultava depriment. Tot i això, la noia, contenta d'haver aconseguit allò que tant havia desitjat durant els darrers dos anys, ben aviat va buscar la manera de començar una nova vida. Va inscriure's a classes de francès i de dibuix. Llegia molt, sobretot poesia. Va ser aleshores que a la biblioteca de Paul va descobrir Baudelaire, que es va convertir en el seu poeta preferit. Cada tarda, a casa, la senyora Grindel li feia un dictat. I cada dia la Gala escrivia cartes al

Paul, al front, amb el seu francès encara prou peculiar tot i que comprensible i expressiu.

«Fes el que puguis perquè et tornin a nomenar auxiliar», li deia el 25 de novembre de 1916, «i que no hagi d'anar mai més al foc, a les trinxeres. T'asseguro que d'aquí a un any la guerra s'haurà acabat. Cal utilitzar totes les forces per sortir vius d'aquest malson. I després mai no lamentaràs la teva vida passada, mai, t'ho prometo, perquè la nostra vida serà gloriosa i magnífica. Preserva't tu i la teva vida, que ara ho sou tot per a mi, el que tinc de més preciós. És jo mateixa, em perdo en tu.»

En un dels permisos, el Paul i la Gala es van casar; era el 21 de febrer de 1917. La Gala tenia vint-i-dos anys i el Paul vint-i-un. Primer es van casar a l'ajuntament del barri i més tard a l'església parroquial del Paul, els fonaments de la qual dataven del segle V. La Gala duia un vestit verd –els tons foscos harmonitzaven amb una època de guerra– amb el coll i els punys guarnits amb encaix blanc que donava llum a la pell morena de la núvia. Van passar la nit de noces en un hotel.

La Gala havia aconseguit allò que tant anhelava. Era una dona que sabia sortir-se'n i imposar el que desitjava.